

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงพรรณนา โดยวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพซึ่งมุ่งศึกษาเรื่องศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน โดยในการทำการศึกษานั้น ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพปัญหาและวิธีการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน และกลับมาศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่จะวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องมีการศึกษาบริบทชุมชน ประกอบด้วย ประวัติหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประเพณี และความเชื่อของชุมชน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้

- 3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.2 การศึกษาและสำรวจข้อมูล
- 3.3 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การเก็บและรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การตรวจสอบข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

1) แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเรื่องของศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนบ้านแม่สา ซึ่งจะเริ่มทำการศึกษาดังแต่ศักยภาพทั่วไปของชุมชน ศักยภาพแฝงในการจัดการทรัพยากรป่า ของชุมชน ว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใดในการจัดการทรัพยากรป่า ดำเนินการศึกษาต่อไปว่ามีกระบวนการและใช้รูปแบบอะไรที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าที่ผ่านมา และทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรป่าที่ใช้ประโยชน์และทรัพยากรป่าที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ดังนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่จะใช้อธิบายศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนบ้านแม่สา ซึ่งประกอบด้วย

1. แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรป่า
2. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน
4. แนวคิดทุนทางสังคม
5. แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตลอดจนศึกษาข้อมูลจากเอกสารของหมู่บ้านแม่สา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (กปฐ.) แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.2ค.) ข้อมูลด้านพื้นที่แสดงที่ตั้งหมู่บ้าน สภาภูมิประเทศ เส้นทางการคมนาคม ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ข้อมูลทางด้านประชากร และการตั้งถิ่นฐาน โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานทางราชการต่างๆ เช่น พัฒนาการอำเภอโป่งแยง องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง และจากเอกสารของหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์และรวบรวมใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานบางส่วน จากนั้นนำข้อมูลไปตรวจสอบอีกครั้งในพื้นที่ทำการวิจัย

2) แหล่งข้อมูลจากกลุ่มบุคคล

คือ การลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการ สัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่เป็นผู้รู้และผู้มีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งได้แก่กลุ่มบุคคลต่อไปนี้

- กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการในที่นี้หมายถึง คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำสูงสุดและมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการฝ่ายต่างๆร่วมเป็นกรรมการทำงานร่วมกันซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกัน ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการคลัง ฝ่ายสวัสดิการและสังคม และฝ่ายการศึกษา

- กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการในที่นี้หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ไม่ได้มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการในชุมชน แต่เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาท และมีความสำคัญต่อระบบการขับเคลื่อนทางสังคมของชุมชนอย่างไม่สามารถแยกจากกันได้ซึ่งประกอบด้วยบุคคลและกลุ่มบุคคลต่อไปนี้

- ผู้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี คือ คนที่มีบทบาทในการทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆตามประเพณีภายในชุมชน เช่นผู้ประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน งานศพ หรือขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น
- ผู้นำตามความเชื่อ คือ ผู้ที่มีบทบาทและเป็นผู้นำทางด้านของจิตใจ ความเชื่อและจิตวิญญาณของสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งคนภายนอกรู้จักกันในนามของ “หมอผี”

- ผู้อาวุโสหมู่บ้าน คือ กลุ่มคนหรือบุคคลที่เป็นที่เคารพของสมาชิกทุกคนภายในชุมชน โดยทั่วไปคนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในการว่าความตัดสินข้อพิพาทต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมของสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งทุกคนในชุมชนต่างก็ให้การยอมรับและเคารพ รวมทั้งมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการหมู่บ้าน
- กลุ่มชาวบ้าน คือ การเก็บข้อมูลในเรื่องต่างๆที่ต้องการศึกษาจากผู้นำของกลุ่มแม่บ้านชมรมอนุรักษ์และกลุ่มเยาวชนภายในชุมชนบ้านแม่สา ซึ่งเป็นกลุ่มเหล่านี้จะมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมในเรื่องต่างๆอย่างไม่เป็นทางการและไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองท้องถิ่น
- กลุ่มเจ้าหน้าที่สังกัดหน่วยงานภาครัฐ คือ การเก็บและรวบรวมข้อมูลในเรื่องต่างๆที่ต้องการศึกษาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปปฏิบัติหน้าที่และประจำอยู่ภายในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงประจำหมู่บ้านแม่สา

3.2 การศึกษาและสำรวจข้อมูล

ในการหาข้อมูลเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่ของหมู่บ้านเพื่อรับทราบข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ใหญ่บ้านแม่สา และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง โดยได้สนทนากับบุคคลากรที่เกี่ยวข้อง (เจ้าหน้าที่ทางด้านสิ่งแวดล้อม/เกษตร) และศึกษาจากเอกสารสรุปข้อมูลหมู่บ้าน แผนพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลโป่งแยง เอกสารสำรวจข้อมูลพื้นฐานตำบลโป่งแยงเพื่อทราบบริบททั่วไปของหมู่บ้านแม่สา ป่าชุมชน แผนพัฒนาและจัดการทรัพยากรป่าของหมู่บ้านและสภาพภูมิอากาศของชุมชน และทราบประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยได้สนทนากับผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ตลอดจนเดินสำรวจภูมิทัศน์ของชุมชน และสังเกตวิถีชีวิตชาวบ้านอีกทั้งเป็นการสร้างความคุ้นเคย

3.3 การสร้างเครื่องมือและเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย

1) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) มีการออกแบบคำถามให้มีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้างๆล่วงหน้า ให้สามารถยืดหยุ่นและปรับปรุงคำถามได้ตามสถานการณ์โดยวิธีการนี้จะใช้สำหรับสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มบุคคลต่อไปนี้

กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและกลุ่มชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลต่อไปนี้

- ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ศึกษาว่าชุมชนมีลักษณะทางกายภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยรวมเป็นเช่นไรบ้าง

- การศึกษาในชุมชน ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นเช่นไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน และการศึกษา ดังกล่าวมีผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง
- กลุ่มองค์กรภายในชุมชน คือทำการศึกษาว่าภายในชุมชนมีกลุ่มหรือองค์กร ะไรบ้าง และกลุ่มหรือองค์กรดังกล่าวมีบทบาท การเคลื่อนไหวในสังคมเป็นเช่น ไรบ้างและการเคลื่อนไหวดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า เป็นเช่นไรบ้าง
- การมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาว่าชุมชนมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมี ส่วนร่วมในด้านต่างๆเช่น ไรบ้างขณะเดียวกันก็ทำการศึกษาว่าสมาชิกมีการให้ ความร่วมมือแก่ชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง การมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าวส่งผลต่อ ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไรบ้าง
- การส่งเสริมจากภายนอก ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนได้รับการส่งเสริม จากภายนอกเป็นเช่นไรบ้างและมีองค์กรอะไรบ้างที่เข้ามาทำการส่งเสริมรวมทั้ง ได้ทำการส่งเสริมในเรื่องอะไรบ้าง การส่งเสริมจากภายนอกดังกล่าวมีผลต่อ ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนเป็นเช่นไร
- การใช้พื้นที่ของชุมชน ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนมีการใช้พื้นที่ ภายในอาณาเขตบริเวณของบ้านแม่สาเป็นเช่นไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่า พื้นที่ ที่ดินทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย การใช้พื้นที่ของชุมชนดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพใน การจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไรบ้าง
- การรับรู้ข่าวสารข้อมูล ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนมีการรับรู้ข้อมูล ข่าวสารจากภายนอกเป็นเช่นไรบ้าง และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวส่งผลต่อ ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไรบ้าง
- การแข่งขันทรัพยากรจากภายนอก ศึกษาว่าชุมชนมีการประสบกับปัญหาการแข่งขัน ทรัพยากรจากภายนอกหรือไม่ และมีการแข่งขันทรัพยากรอะไรบ้าง มีความ จัดแย้งในเรื่องอะไรบ้าง และชุมชนมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไรบ้าง

กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เนื่องจากกลุ่มนี้คือกลุ่มผู้อาวุโส ผู้ประกอบพิธีกรรมตาม ประเพณีและผู้นำทางความเชื่อและจิตวิญญาณของชุมชน ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ สมาชิก ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้ที่ได้พบเจอเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันฉะนั้นกลุ่มนี้จึงสามารถให้ข้อมูลต่อไปนี้ได้ดีและละเอียดกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลในเรื่องต่อไปนี้

- วิถีชีวิต/ความเป็นอยู่ในอดีต-ปัจจุบัน ศึกษาถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นเช่นไรบ้าง และปัจจุบันเป็นเช่นไร การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไร วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการป่า
- ระบบความเชื่อ/ประเพณี/วัฒนธรรม ศึกษาว่าชุมชนมีระบบความเชื่อเป็นเช่นไรบ้าง ความเชื่อดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเช่นไร ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวมีผลเช่นไรบ้างต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า
- ภาวะผู้นำในชุมชน ศึกษาว่าในชุมชนมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบ้างที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำในสังคม ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และภาวะผู้นำดังกล่าวส่งผลเช่นไรบ้างต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า
- การถ่ายทอด/การเรียนรู้ของชุมชน ศึกษาว่าชุมชนมีการถ่ายทอดและเรียนรู้เป็นเช่นไรบ้าง กระทำการในโอกาสและสถานที่ใดบ้าง การถ่ายทอดและเรียนรูื่อดังกล่าวส่งผลเช่นไรบ้างต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า
- การแข่งขันทรัพยากรจากภายนอก ศึกษาว่าชุมชนต้องเผชิญกับการแข่งขันทรัพยากรจากภายนอกหรือไม่ หากเผชิญการแข่งขันทรัพยากรดังกล่าวมีสาเหตุจากอะไร มีการแข่งขันเป็นเช่นไรบ้างและชุมชนทำการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไรบ้าง
- การรับรู้ข่าวสารข้อมูล ศึกษาว่าชุมชนมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลจากภายนอกเป็นเช่นไรบ้างไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือปัจจุบัน และการรับรู้ข่าวสารข้อมูลดังกล่าวของชุมชนมีผลเป็นเช่นไรบ้างต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน
- การใช้พื้นที่ของชุมชน ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนมีการใช้พื้นที่ภายในอาณาเขตบริเวณของบ้านแม่สาเป็นเช่นไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่า พื้นที่ดินทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย
- การตอบโต้หรือเผชิญหน้า ศึกษาว่าชุมชนมีการโต้ตอบหรือเผชิญหน้ากับแรงกระทำจากภายนอกที่ผลักดันให้ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นไรบ้าง

กลุ่มเจ้าหน้าที่สังกัดหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้ามาอยู่ในชุมชน จะทำให้ได้ข้อมูลต่อไปนี้จะละเอียดเพิ่มมากขึ้น

- การศึกษาในชุมชน ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของคนในชุมชน มีลักษณะเป็นเช่นไรบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหน และการศึกษา ดังกล่าวมีผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนเป็นเช่นไร
- สภาพความเป็นอยู่/คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นเช่นไร มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง จากอดีตเป็นเช่นไรบ้าง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือเลวลง ความเป็นอยู่ของคน ในชุมชนส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- การมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาว่าชุมชนมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมี ส่วนร่วมในด้านต่างๆ เช่น ไรบ้างขณะเดียวกันก็ทำการศึกษาว่าสมาชิกมีการให้ ความร่วมมือแก่ชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง และการให้ความร่วมมือดังกล่าวส่งผลต่อ ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- การส่งเสริมจากภายนอก ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนได้รับการส่งเสริม จากภายนอกเป็นเช่นไร และมีองค์กรอะไรบ้างที่เข้ามาทำการส่งเสริมรวมทั้งได้ทำ การส่งเสริมในเรื่องอะไรบ้าง การส่งเสริมดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการ ทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- การรับรู้ข่าวสารข้อมูล ศึกษาว่าชุมชนมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูล จากภายนอกเป็นเช่นไรไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน และการรับรู้ข่าวสารข้อมูล ดังกล่าวของชุมชนมีผลเป็นเช่นไรต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของ ชุมชน

2) วิธีการสังเกต (Observation) วิธีนี้ใช้ 2 วิธีในการศึกษาคือ

วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆของชุมชน ในระหว่างที่ทำการศึกษา เช่น การประชุมชนกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนตลอดจนกิจกรรมและ พิธีกรรมๆทางความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในชุมชน วิธีการนี้จะใช้ทั้งกับกลุ่มผู้นำ ชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดจนกลุ่มชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในเรื่อง ต่อไปนี้

- การจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน ศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนว่ามี วิธีหรือหลักในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็น การจัดการในเรื่องของ การทำแนวกันไฟ การเฝ้าระวังไฟป่า ทั้งทางด้านการมี ส่วนในการบริหารจัดการ

- การมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษาว่าชุมชนมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในด้านต่างๆเช่น ไร่บ้าง ขณะเดียวกันก็ทำการศึกษาว่าสมาชิกมีการให้ความร่วมมือแก่ชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง และการให้ความร่วมมือดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- กลุ่มองค์กรภายในชุมชน ศึกษาว่าภายในชุมชนมีกลุ่มหรือองค์กรอะไรบ้างและกลุ่มหรือองค์กรดังกล่าวมีบทบาทการเคลื่อนไหวในสังคมเป็นเช่นไรบ้างและการเคลื่อนไหวดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นเช่นไร มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นเช่นไรบ้าง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือเลวลง ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า เป็นเช่นไร
- การส่งเสริมจากภายนอก ศึกษาว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนได้รับการส่งเสริมจากภายนอกเป็นเช่นไร และมีองค์กรอะไรบ้างที่เข้ามาทำการส่งเสริมรวมทั้งได้ทำการส่งเสริมในเรื่องอะไรบ้าง การส่งเสริมดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าเป็นเช่นไร
- การรับรู้ข่าวสารข้อมูล ศึกษาว่าชุมชนมีการรับรู้ข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลจากภายนอกเป็นเช่นไร ไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือปัจจุบัน และการรับรู้ข่าวสารข้อมูลดังกล่าวของชุมชนมีผลเป็นเช่นไรต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน
- การโต้ตอบหรือเผชิญหน้า ศึกษาว่าชุมชนมีการโต้ตอบหรือเผชิญหน้ากับแรงกระทำจากภายนอกที่ผลักดันให้ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะไม่เข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆ แต่จะอยู่วงนอกคอยเฝ้าสังเกตในกิจกรรมๆที่จัดขึ้นภายในชุมชน วิธีการนี้ใช้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่ม (ซึ่งได้แก่กลุ่มผู้นำ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเอกชน) ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลโดยรวมทั้งหมดที่ทำการศึกษา

3) แบบบันทึกข้อมูล

แบบบันทึกข้อมูลในภาคสนาม แบบบันทึกข้อมูลในภาคสนามนี้จะใช้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ได้ระบุไว้แล้ว แบบบันทึกๆนี้จะมีการเตรียมไว้ล่วงหน้าและแยกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 แบบฟอร์มบันทึกว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร โดยยังไม่มีการตีความ ส่วนที่ 2 ตีความเบื้องต้นจากข้อมูลที่บันทึกไว้ในส่วนที่หนึ่ง โดยใช้แนวคิด

และ ทฤษฎีประกอบ

ส่วนที่ 3 ใช้ในกรณีที่ต้องการบันทึกเพิ่มเติม หลังมีการวิเคราะห์ตีความในส่วนที่สองแล้ว

- เทปบันทึกเสียงนี้จะใช้กับกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มที่ทำการศึกษา (สัมภาษณ์) ทั้งนี้เพื่อบันทึกเสียงผู้ให้สัมภาษณ์และทำการสนทนาด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ได้ระบุไว้แล้ว
- กล้องถ่ายรูป ใช้บันทึกภาพกิจกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างที่ทำการเก็บข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล จะมีการแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งกว่าเดิม โดยเข้าร่วมกันประชุมและกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านให้มีความคุ้นเคย สนุกสนม เป็นกันเองกับชุมชน โดยในระยะแรกนี้จะมุ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านและบริบททั่วไปของชุมชน

ระยะที่ 2 หลังจากผ่านระยะที่หนึ่งแล้วจะเป็นการเก็บข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาโดยกำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า เทคนิคที่จะใช้ในระยะที่ 2 นี้คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 นำข้อมูลที่ได้มาปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อรับฟังคำแนะนำและหาแนวทางให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และทำการตรวจสอบข้อมูล

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นของการวิจัยครั้งเป็นเป็นสำคัญ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้ทำการศึกษารวบรวมมานั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์ ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพียงใด และสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์ครอบคลุมแล้วหรือยัง สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด โดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูลในชุมชนและได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยได้จัดแบบบันทึกข้อมูล และโครงสร้างประเด็นคำถามขึ้นมาเฉพาะ จึงทำให้มีความสะดวกในการแยกแยะหมวดหมู่และประเภทของข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้อาศัยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Check) โดยนำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามและข้อมูลจากงานเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกันระหว่าง เวลาสถานที่ บุคคล และเนื้อหาที่ได้ นำผลวิจัยมา

ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลักษณะการเขียนรายงานการวิจัยเชิงบรรยาย ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยอาศัยแหล่งข้อมูลด้านบุคคล กิจกรรม วัน เวลา และสถานที่ หมายความว่า การใช้ช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกันในการเข้าไปเก็บข้อมูล เช่น เช้า สาย บ่าย เย็น นอกจากนั้นยังต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน คือทิ้งไประยะหนึ่งแล้วจึงกลับเข้าไปเก็บข้อมูลเดิมซ้ำอีกครั้ง ในแหล่งสถานที่และบุคคล ซึ่งในการตรวจสอบแบบนี้ ผู้วิจัยสามารถกระทำได้โดยการสนทนาพูดคุย ทั้งต่างบุคคล เวลา และต่างสถานที่ ซึ่งในการหาคำตอบในแต่ละเรื่อง แต่ละประเด็น ผู้วิจัยจะสนทนาสอบถามจากบุคคลหลายกลุ่ม ที่มีการรวมตัวกันในสถานที่ต่างๆ กิจกรรมที่ต่างกันในการสนทนา บางครั้งถึงแม้จะเป็นต่างกลุ่มต่างกิจกรรมก็อาจเป็นบุคคลเดียวกันที่ให้ข้อมูลก็ได้

2) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation Check) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตทั้งที่มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม จากขั้นตอนที่ 1 แล้วยังได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารของกลุ่มและชุมชนที่ทำให้ประกอบด้วย และยังได้นำเอาข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมด ไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) ในกลุ่มและชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

โดยจัดระบบข้อมูล แยกแยะประเภทข้อมูลตามประเด็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาแล้วทำความเข้าใจกับข้อมูลที่ได้รวบรวมมา ซึ่งได้มีการแยกไว้และมีหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน

- พิกัดที่ตั้ง/ลักษณะทางกายภาพของชุมชน คือ ทำการศึกษาว่าชุมชนมีลักษณะทางกายภาพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยรวมเป็นเช่นไร

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน/วิถีชีวิต คือ ทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน สถานะชีวิตความเป็นอยู่ ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีเปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นเช่นไรบ้าง และปัจจุบันเป็นเช่นไร การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเช่นไร วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังกล่าวส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเช่นไร

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนว่ามีวิธีหรือหลักในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นเช่นไรบ้าง ไม่

ว่าจะเป็นการจัดการทางด้านทรัพยากรป่าไม้ ดินและน้ำ ทั้งทางด้านกรมมีส่วนในการบริหาร จัดการ เข้าถึงแหล่งทรัพยากร

-โครงสร้างทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมชุมชน ด้านเศรษฐกิจ ศึกษาถึงโครงสร้าง รายได้ของชาวบ้านภายในชุมชน, กองทุนภายในหมู่บ้านกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับ ชุมชน ด้านสังคม ศึกษาถึงโครงสร้างทางการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนภายในชุมชน (เด็ก- ผู้ใหญ่ - ผู้อาวุโส) รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านวัฒนธรรม ศึกษาถึงโครงสร้างทางการ เติบโตจากรากฐานทางวัฒนธรรม และศึกษาถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่ม คนที่ต่าง วัฒนธรรม เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการเท่าเทียม กันของวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างไว้รากฐาน

ศึกษารวมโครงสร้างทั้ง 3 ด้าน เพื่อนำไปต่อยอดศึกษาต่อในเรื่องของศักยภาพในการ จัดการทรัพยากรป่า ว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการป่าได้มากน้อยเพียงใด

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของการศึกษา

เป็นการอธิบายข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแล้วนำมารวบรวมและจัดหมวดหมู่ ต่อจากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง ในการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้จะใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปตามวิธีการวิเคราะห์ แบบอุปนัย (Analytic Induction) ของสุภางค์ จันทวนิช (2539) ซึ่งมีหลักในการวิเคราะห์ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น โดยทำการจดบันทึกเหตุการณ์เบื้องต้นทั้งข้อมูลใน ส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยตรง จากการสังเกตหรือเข้าร่วมซึ่งจะทำการจดบันทึกจากการ จำแนกออกเป็นคำถาม 6 ขั้นตอนด้วยกันดังนี้

1. ใครทำอะไร
2. ที่ไหน
3. เมื่อไหร่
4. อย่างไร
5. กับใคร
6. เพราะอะไร

แล้วนำมาวิเคราะห์ตีความหมายว่าหมายความว่าความหมายเช่นไร โดยทำการสร้างข้อสรุปที่เป็น สมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) จากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นเช่น พิธีกรรมการทำมาหากิน ฯลฯ ซึ่งจะเป็นจริงตามข้อมูลสมมุติฐานที่ตั้งไว้หรือไม่ก็ได้ การวิเคราะห์ ขั้นนี้จะทำทันทีหลังเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลหรืออาจทำในขณะที่กำลังเก็บข้อมูลก็ได้

ขั้นที่ 2 สร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม (Analytic Induction) คือการนำข้อสรุปสมมุติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นซึ่งยังไม่ได้รับการตรวจสอบมาทำการตรวจสอบพิสูจน์ ยืนยันและหาข้อมูลเพิ่มเติมโดยเชื่อมโยงกับพื้นฐานของแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการตรวจสอบข้อมูล

โดยจะนำหลักวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวนี้มาทำการวิเคราะห์กับข้อมูลด้านต่อไปนี

ศักยภาพทั่วไปของชุมชน

- ภาวะผู้นำ
- การมีส่วนร่วมของชุมชน
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิเคราะห์ถึงศักยภาพแฝงที่มีอยู่ภายในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ว่ามีตัวแปรอะไรบ้างเป็นตัวช่วยให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในประเด็นดังต่อไปนี้

- ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี
- ความเป็นชาติพันธุ์, ระบบเครือญาติ

กระบวนการและรูปแบบในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนที่ผ่านมา

- พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน
- รูปแบบในการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน
- การวิเคราะห์สภาพปัญหา
- องค์การจัดการป่าภายในชุมชน

วิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าของชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าของชุมชน ว่าคุณชุมชนมีจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าเพียงใด (ความผูกพันกับป่า) ทรัพยากรป่า โดยเลือกประเด็นที่จะศึกษาดังนี้

- การใช้ประโยชน์เพื่อการบริโภค
- การใช้ประกอบพิธีกรรม
- การใช้เป็นปัจจัยการผลิต